

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Platthy Mátyás eposza Zrínyiről, a szigetvári hősről

Szerző, mű, műfaj

A magyarországi neolatin eposz 18. századi történetéből egyetlen vonulat került be a magyarországi irodalomtörténet összefoglalásaiba: ez pedig az őstörténeti epika. Érthető ez az egyoldalúság abból a szempontból, hogy az utóélet felől nézve a *Zalán futása* volt az a viszonyítási pont, amelynek előtörténetét érdemes volt figyelemmel kíséreni. Rosszabbul jártak azok a művek, amelyek allegorikusan ábrázolták Mária országának történetét, vagy annak egyes epizódjait; még rosszabbul azok, amelyek nem támaszkodtak allegóriára, hanem az igénybe vehető római és neolatin epikus minták közül valamely más megoldásra, más előképre támaszkodva választottak témát, illetve építették fel eposzukat vagy kiséposzukat.

Platthy Mátyás jezsuita tanár 27 éves korában a nagyszombati egyetem előkészítő tagozatán a poétikai osztály tanára volt. Ebben a minőségében lett kötelessége, hogy az 1751-ben, a szabad művészetekből és a filozófiából „bábérkoszorúsi” fokozatot nyert hallgatókat – akik Saighó Ignác professzor alatt védték meg fokozatukat – az egyetemi szokás szerint kötelező ünnepi költeménnyel köszöntse. Hallgatói között – akiknek neve mint „felajánló” szerepel is a kis könyv élén – volt egy valódi sikerre ítélt egyéniség is: Mailáth József (a későbbi költő és író Majláth János jövendő nagyatyja), aki 1802-ben I. Ferenc államminisztere lett. A szigeti Zrínyi Miklósról írott kiséposz gyér méltatásai között találkozunk olyan megállapítással is, hogy a költeményt tulajdonképpen a művet felajánló hallgatók írták; ez merőben valószínűtlen akkor is, ha tudjuk, hogy a poétikai és retorikai osztály hallgatói a jezsuita tanrend szerint kötelesek voltak verseket is írni. Ismervén azonban az „előléptetési könyvecske” (*libellus gradualis*) sok-sok példáját, szinte bizonyossággal állíthatjuk, hogy – ha valóban a diákok írtak a gyűjteményből egy-egy darabot – akkor ez szerepelt is aláírásként, vagy más módon a könyvben. Ha viszont – mint ez esetben is – maga a „költészettani osztály”, vagy a „költészet” jegyzi név helyett a művet, akkor a valóságos szerző az osztályt vezető tanár.

Ha az OSZK-ban őrzött példány alapján, vagy más forrásból megállapíthatóan nem ismerjük a nevet, akkor egyszerűen ki kell keresni a jezsuita névtár-ból a megfelelő évnél, a megfelelő helyen, a megfelelő osztály nevét, és akkor célt érünk. Ez esetben szerencsénk van, mert az OSZK példányának (eredeti-leg Jankowich Miklósé volt) címlapjára valaki ráírta Platthy Mátyás nevét.

Magából a műből is egyértelmű, hogy több ember nem írhatta. Egységes költői szándék választotta a különben ritka hároménekes osztást – nyilván Claudianus alapján, aki kötelező szerző volt a jezsuita iskolákban. Tanárra vall az is, hogy a költeményt alárendeli az erudíció bővítésére szolgáló tanrendi utasításoknak: alapul egy olyan szöveget vesz, Istvánffyét, amely a kötelező anyag-ban bőséges szemelvényekkel szereplő Livius magyarországi megfelelőjeként fogható fel, de a jegyzetekben kibővíti a történeti és művelődéstörténeti hát-teret Bonfinival, Zsámbokival, egy német nyelvű *Turcica*-könyvvel, valamint Stellával, Tollíussal stb. Mivel a poétikai osztály görögül is tanult, ezért mód-jával görög idézeteket is beszúrt. Vergilius természetesen az egész költészetok-tatás alapja, ezért még a haldokló Dido esküjét is Zrínyi szájába adja.

Nagyon érdekes az eposzokhoz kötelező csodás, illetve mitológiai apparátus megoldása. Kinek is ajánlja a művet? A Szent Szűznek – itt merül fel először, hogy ismerte-e a magyar *Zrínyiászt* –; továbbá magának a főhősnek, tehát a szigetvári mártírnek, illetve összes mártírtársának! Ez utóbbi megoldás igen ritka a latin eposzokban, ismereteim szerint csak Silius Italicusnál fordul elő, aki *Punica* című eposzában a második ének végén a segélykérést kiterjeszti az összes saguntumi mártírra. (Igaz, hogy a jezsuita irodalomelmélet legnagyobb klasszikus tekintélye, René Rapin ezt a művet elég unalmasnak tartotta, de ettől még olvasták rendtársai.) A hispániai Saguntum városa a II. pun hábo-rúról szóló eposz első színhelye; mivel a védők kétségbeesésükben megadás helyett inkább magukra gyújtották a várost és leöldösték saját magukat, illetve egymást, sem minthogy megadják magukat a karthágóiaknak: mindez az ese-mény-együttes, illetve motívum feltétlenül rokonságot mutat a tűzben elham-vadó, városukból kitörő szigeti védők epikusán feldolgozható történetével.

Az 1742-es országgyűlésen a rendek igen sok engedményt értek el Mária Teréziának felajánlott segítségük fejében. Többek között sikerült a stájeror-szági kamara jogköréből kiragadni a hajdani, elkobzott Zrínyi-birtokokat is. Nem lehet véletlen, hogy Nagyszombatban – ráadásul a primási palotában előadott – iskoladrámában bukkan fel a szigeti Zrínyi Miklós alakja. A szerző a spanyolországi német családból származó Friz András. Ő még teljesen a hero-ikus öngyilkosságra „veszi a figurát”; Zrínyi, az atya egyenesen rábeszéli fiát, hogy vele együtt haljon meg. (Ebből legalább biztos, hogy a derék szerző nem

olvasta sem a *Zrínyiászt*, sem a Zrínyi családdal kapcsolatos forrásokat.) Platthy Mátyás műve úgy is felfogható, mint ennek a kissé elhamarkodott műnek a korrekciója.

A csodás elemmel a szerző egyébként igen óvatosan bánik, megelégszik azzal, hogy egy-egy erdőirtáskor meneküljenek a mezei és erdei istenségek, illetve nimfák. A mű végén azonban komolyabban bánik a csodás elemmel, ugyanis a jámbor Cerenkó Ferenc, Zrínyi komornyikjának alakját nem kisebb személyiség ölti fel, mint Zrínyi őrzőangyala. Szent Bernát igen sok szépet írt az őrzőangyalokról, így azt is, hogy a rájuk bízott halandó végórájának közeledtekor különösen aktivizálják magukat. Itt is így történik; a történeti forrásokban emlegetett atyai kardot, amellyel Zrínyi első sikereit aratta, most éppen ez az inasnak öltözött angyal nyomja a kezébe a hősnek, hogy az rádöbbenjen végzetére. A kard markolatán ugyanis azok a főbb események vannak ábrázolva, amelyek a hős életére vonatkoznak; szerepel közöttük azonban az elkövetkezendő hősi halál is (így utánozza Platthy Vergiliust, illetve Valerius Flaccust, akik persze nem kardmarkolattal, hanem falfestményekkel oldják meg a jövőre történő utalást).

Szulejmán haláláról nem szól a költő, Zrínyi világtörténelmi jelentőségét mégis evidenciának veszi. Úgy gondolom: bátoríthatta ebben a nemzetközi *Turcica*-irodalom egy különleges műve is, a Richelieu „szürke eminenciásaként” ismert kapucinus József atya *Turcias* című eposza, amelyben a világtörténelem végét eldöntő keresztény–mohamedán összecsapást megelőző diadalmenetben ott szerepel a magyar Hunyadi János, illetve vele együtt Kapisztrán Szent János is. A francia neolatin költő ezt a művét egyébként annak a VIII. Orbán pápának ajánlotta, aki kitüntető figyelemmel fogadta annak idején Zrínyi Miklóst, a költőt.

Még egy szempontot kell kiemelnünk: a Zrínyihez és mártírtársaihoz intézett kettős segélykérésben Platthy ügyesen elrejt a Cicero művében (*Tusculanae Disputationes*), annak is első könyvében olvasható gondolatmenet lényegét, vagyis azt, hogy azon hősök, akik hazájukért halnak, vagy a homéroszi boldogok mezejére kerülnek, vagy egyenesen a mennybe. Ezt a finom kettősséget a lélek túlvilági sorsával kapcsolatban egészen Arany János verséig (*Honnan és hová*) egyetlen költőnk sem érinti.

BIBLIOGRÁFIA

René Rapin: Les réflexions sur l'éloquence, la poétique, l'histoire et la philosophie, Tome second, a Amsterdam, Chez Abraham Wolfgang, MDCLXXXIII.

- Labbé Vissac: Histoire de la poésie latine en France au siècle de Louis XIV, Paris, Auguste Durand, 1862.
- Dedouvres L.: De Patris Josephi Turciados libris quinque, Andegavi (= Anjou), Germain et G. Grassin, 1894.
- Jákó Károly: Fejezetek a magyarországi XVIII. századi latin epikából, Bp., Németh József könyvkereskedése, 1913, 8-20.
- Dr. Clausner Mihály: A Zrinyiász sorsa (1651-1859.), Bp., „Élet” Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság, 1934, 17-21.
- Écsy Ö. István: Sziget vára és Zrínyi a magyarországi latin költészetben, Kaposvár, Új-Somogy Nyomda- és Lapkiadó R.-T., 1935, (Csurgói Könyvtár I. kötet).
- François de Dainville: L'éducation des jésuites, Les Éditions de Minuit, Paris, 1978.
- Jezsuita iskoladrámák (ismert szerzők), s. a. r. Alszeghy Zsoltné – Cibula Katalin – Varga Imre, Argumentum Kiadó – Akadémiai Kiadó, Bp., 1992, (RMDE XVIII. sz., 4/1), 211-248. (Friz András, s. a. r. Varga Imre)
- Roman Epic, Edited by A. J. Boyle, Routledge, London and New York, 1996.
- Silio Italico: Le guerre puniche, introduzione, traduzione e note di Maria Assunta Vinchesi, I-II., testo latino a fronte, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 2001.
- Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu, introduzione e traduzione di Angelo Bianchi, testo latino a fronte, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 2002.